

HELENA VODA*

SINONIMIJA I SINONIMI

Rad je prikaz jedne nastavne jedinice (sinonimija i sinonimi) iz nastavne teme leksikologije, a u okviru nastavne cjeline gramatike hrvatskoga jezika u četverogodišnjim strukovnim školama.

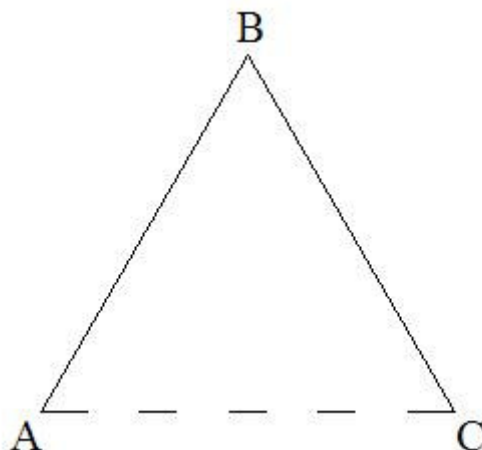
Od svih jezičnih sadržaja koji su predviđeni planom i programom nastave hrvatskoga jezika, upravo leksikologija pobuđuje najviše učeničkoga interesa. Oprimjerena svakodnevnim učeničkim, ali i strukovnim idiomima, nastavna jedinica postala je dragocjeno iskustvo kako za učenike tako i za nas koji ih poučavamo.

Na satima nastave hrvatskoga jezika, prije ove, obrađene su sljedeće metodske jedinice: *Znak i sustav znakova. Jezični sustav i jezični znak. Struktura jezičnoga znaka. Riječ i leksem. Leksikologija i semantika. Izraz i sadržaj leksema. Jednoznačnost i višeznačnost. Metafora i metonimija. Vrste metafora. Osnovno i izvedeno značenje. Neutralno i obilježeno značenje. Podruštvljeno i individualno značenje.*

1. MOTIVACIJA

Metodama heurističkoga i usmjerenoga razgovora, započela sam nastavnu jedinicu kratkim ponavljanjem prethodnih sadržaja nastave hrvatskoga jezika. Riječ je o definiciji jezika, njegovim govornim i pismenim osobnostima, s posebnim naglaskom na bogatstvo hrvatskoga rječničkoga blaga. U prikazu bogatstva našega jezika pomoglo mi je objašnjenje prirode jezičnoga znaka pomoću "trokuta". Slijedila je prva prozirnica.

* Helena Voda, Tehnička škola Ruđera Boškovića Vinkovci

PRIRODA JEZIČNOGA ZNAKA

Prirodu jezičnoga znaka objašnjavamo pomoću trokuta.

- A - OZNAČITELJ ILI IZRAZ JEZIČNOGA ZNAKA - materijalna strana, označuje se kao niz fonema**
- B - OZNAČENIK ILI SADRŽAJ ZNAKA - pojam predmeta u govornikovoј svijesti**
- C - SAM IMENOVANI PREDMET**

1. stol

- A - /s/ /t/ /o/ //**
- B - dio pokućstva s daskom kao radnom i sl. površinom na jednoj ili više nogu (Anić: Rječnik hrvatskoga jezika)**
- C - zeleni školski stol**

Prozirnica broj 1.

2. ISTRAŽIVANJE

Nastavna je jedinica još uvijek bila bez naslova, a učenici su sami objašnjavali prirodu jezičnih znakova u učionici. Slijedila je najava teme: promatranje odnosa između izraza i sadržaja jezičnoga znaka i to na primjerima iz izmišljenoga pročitanoga, polaznoga teksta, pod naslovom *Kratka priča za svaki dan*.

Kratka priča za svaki dan

Osvanuo je lijep i sunčan dan. Učenici su se pred školom već počeli polako okupljati. Zvonilo je. Već ujutro usporenim, laganim i umornim korakom krenuli su prema učionicama. Raspored se zna. Svatko ide svojim putem, svatko u svoju učionicu. Konačno u razred ulijeće i razrednica. Naglo i gotovo bez pozdrava obraća se razredu: "Ja sam jutros pregledavala vaše ocjene. Pa to su sami *komadi*. Nisam znala da vi imate toliko *kečeva*. Morat ćemo sazvati roditeljski sastanak. No, ipak, ne biste li vi pokušali ispraviti te *jedinice* prije roditeljskog sastanka?"

"Ja sam baš jučer razrednice, dobio još jedan *buger*" – javlja se jedan od učenika.

"Jao, a ja sam mislila kako si ti sve te svoje *komade*, *kečeve*, *bugere*, *jedinice* već odavno ispravio!" – očajno će razrednica.

"Ne, nisam, ali pokušat ću drugi put." - odgovara mirno učenik.

"Hm.. Hm...Dobro"- ne tako mirno kaže razrednica.

buger, komad, kec
bliskoznačnice

Prozirnica broj 2.

Nakon čitanja slijedilo je **prvo problemsko** pitanje. Iz priče su trebali izdvojiti riječi, lekseme koji se ponavljaju, ali i uočiti u kakvim se to sve oblicima oni pojavljuju. Trebali su prepoznati, pomoću razlike između njihovih izraza i sadržaja kako je zapravo riječ o riječima **istoga sadržaja, a različita izraza, tj. kako je riječ o sinonimima**. Pomoću sugestivnih pitanja, oni su to lako i uspjeli.

Tek tada, kada su zapravo učenici uočili i riješili prvo problemsko pitanje, slijedi **naslov** metode: **Sinonimija i sinonimi**.

Na istom se tekstu djelomično radilo i **drugo problemsko pitanje**, a to je **podjela sinonima**, pa se oba tekstualna primjera (priča i primjeri koji slijede) nalaze na istoj prozirnici broj 2. Učenici su nakon postavljenih pitanja ("Mogu li se ti leksemi javljati u svakoj situaciji? Mogu li se njima izraziti službeni podatci?"), donijeli zaključak o tome kako je u tekstu uglavnom riječ o jednoj vrsti sinonima i to o onim sinonimima koji nisu zamjenjivi u svim vrstama konteksta, nego samo u nekima, tj. da je riječ o **bliskoznačnicama**.

Išao sam u **ljekarnu**.

Išao sam u **apoteku**.

Trkači su imali dobar **start**.

Trkači su imali dobar **početak**.

Slušali smo **muziku**.

Slušali smo **glazbu**.

istoznačnice

Prozirnica broj 2.

Na ovim su primjerima učenici uočili drugu vrstu sinonima: **istoznačnice** koje imaju potpuno jednako značenje i koje su međusobno zamjenjive u svakom kontekstu.

Za **treće problemsko pitanje**, a to je podjela sinonima na standardnojezične i nestandardnojezične, poslužili su nam novi primjeri žargonizama, dijalektizama, vulgarizama, internacionalizma, tuđica, ali i primjeri iz struke, kao i **nastavak *Kratke priče za svaki dan***.

Nastavak:

Na sjednici nastavnčkoga vijeća, javlja se ona ista razrednica od malo prije:

U IV. B razredu iz hrvatskog jezika ima deset **bugera**.
U IV. B razredu iz hrvatskog jezika ima deset **jedinica**.
U IV. B razredu iz hrvatskog jezika ima deset **topova**.

Književna riječ/žargonizam

“neg pesji **brabonjek** na bogečkom grebu.”

Miroslav Krleža

brabonjek/izmet
Književna riječ/dijalektizam

Cura mi ima zgodnu **stražnjicu**.
Cura mi ima zgodnu **bulju**.

Književna riječ/vulgarizam

Slušali smo **muziku**.
Slušali smo **glazbu**.

Književna riječ/internacionalizam

Na gradilištu ima puno **sitnoga kamena**.
Na gradilištu ima puno **šodera**.

Između ove dvije pločice veliki je **spoj**.
Između ove dvije pločice velika je **fugna**.

Ovaj je **stup za vanjsku rasvjetu** krivo postavljen.
Ovaj je **kandilaber** krivo postavljen.

Dodaj mi onu tamo **zavojnicu**.
Dodaj mi onu tamo **špulu/špulnu**.

Alat možeš staviti na **strug/tokarsku klupu (stroj)**.
Alat možeš staviti na **drebank**.

U **škripcu/(stezi)** ćeš to stegnuti.
U **šrafštoku** ćeš to stegnuti.

**Književna riječ/tuđica
primjeri iz struke**

Prozirnica broj 3.

Autor i pjesma koji su učenicima također već poznati i koji su bili obuhvaćeni planom nastave hrvatskoga jezika, poslužili su nam pri rješavanju **četvrtog problemskog pitanja: podjela sinonima na općejezične i kontekstualne**. Na prozirnici broj 4. nalazila se pjesma A. B. Šimića *Pjesnici*. Tada su učenici vrlo brzo uočili koji to leksemi mogu biti isključivo **individualni, tj kontekstualni i zašto**. Riječ je o sinonimskom nizu: **pjesnici-čuđenje-treptanje**.

Slijedio je dio sata koji je predstavljao sažetak stečenih spoznaja, a razgovor se nastavio o leksemima i terminima koje učenici upotrebljavaju u njihovim strukama; a to su elektrotehnička, građevinska i strojarska struka, te postoje li za te termine odgovarajući hrvatski sinonimi, koje je kada god je to moguće poželjno koristiti. Pomoću prozirnica upozorila sam ih na najčešće primjere iz pojedine struke.

PRIMJERI ELEKTROTEHNIKA

- šteker..... utikač, utičnica
- klema..... stezaljka, opruga
- kurcšlus/kuršlus kratki spoj
- anlaser..... starter, elektropokretač

- sijalica..... žarulja
- kandilaber stup za vanjsku rasvjetu
- špula..... zavojnica
- žnora/šnora/šnjura prenosivi kabel
- izolirband traka za izoliranje
- štender..... stup, stalak, potporanj

Prozirnica broj 5.

**PRIMJERI
GRADITELJSTVO**

- libela/vaservaga..... ravnjača
- šprajca..... podupirač, potporanj, greda
- klamfa..... veća željezna kuka koja služi za spajanje većih predmeta
- ašov..... alatka za kopanje, kopača
- lođa..... 1. balkon zatv. bočnih strana
2. prizemni poluotvoreni trijem, loža
- etaža..... dio kuće između poda i stropa
- skeletna konstrukcija..... sustav povezanih nosivih vertikalnih i horizontalnih gornjih dijelova
- pajser..... posebno izrađena poluga za neke vrste radnji (podizanje)
- malter..... žbuka
- šalung..... obloga od dasaka

Prozirnica broj 6.

**PRIMJERI
STROJARSTVO**

- ekser..... čavao
- kombinirke..... kliješta za više radnih operacija
- pankl..... postolarski radni stolić obrubljen postolarskim nakovnjem
- sajla..... željezno uže od spletene žice
- hauba..... poklopac motora vozila
- šaraf..... zavrtanj, vijak

Prozirnica broj 7.

Za rad s radnim listićima kao sljedećim postupkom, razrede u kojima sam predavala ovu metodu jedinicu, morala sam podijeliti u grupe.

Osnovna podjela **radnih listića** sastojala se u tome da su neke grupe učenika imale zadane riječi za koje su onda morale same izmisliti sinonime, a to su bili 1. i 2. listić, dok su druge grupe učenika na 3. listiću morale same predložiti njima najdraže, najčešće lekseme i za te iste lekseme onda dati i svoje vlastite sinonime.

1. listić

- auto.....
- profesor.....
- mobitel.....
- kuća.....
- škola.....

Zadatak: Napiši sinonimske parnjake za zadane riječi.

2. listić

- intelektualac.....
- glazba.....
- lud.....
- kafić.....
- frajer.....

Zadatak: Napiši sinonimske parnjake za zadane riječi.

3. listić

-
-
-
-

Zadatak: Napiši sinonimske parnjake ili nizove za sve riječi za koje to želiš.

Objavljujući rezultate, zaključili smo kako su puno uspješnije bile one grupe učenika koje su morale sve same predložiti, one su bile puno slobodnije i inventivnije u izboru leksema i prikazu njihovih sinonima. Gotovo u svim razredima došla sam do vrlo sličnih rezultata na razini pojedinih leksema, a najveći broj sinonima dobila sam za nazive droga (što je vrlo zabrinjavajuće). I taj dio sata učenicima je bio najinteresantniji. Rezultate sam potom objavila i na prozirnici broj 8.

REZULTATI NASTAVNIH LISTIĆA

- profesori..... pljugeri, tekuti, šatevi, papučari
- intelektualac..... štreber
- glazba..... mjuza, zika
- lud..... pukotina, dijabola
- frajer..... manga
- autobus..... kanta
- mobitel..... cigla, pila
- pivo..... žuja
- wc..... buksa
- loš auto..... krnčola
- tijelo..... karoserija
- štreber..... šatija
- droga..... gudra, gudrovina, tonže, dumina
 - ▶ heroin..... žuto
 - ▶ kokain..... belo
 - ▶ extasy..... bombom, žeton
 - ▶ lsd..... slija
 - ▶ marihuana..... zeleno, dumina, travac
- nadrogiran..... ubiven
- paketić od 5 gr. trave..... paket, panj, ketpan
- dim..... šat

Prozirnica broj 8.

Kada su rezultati radnih listića objavljeni na jednoj sam prozirnici napisala ono što je najvažnije za zapamtiti, tj. **PLAN PLOČE**.

SINONIMIJA I SINONIMI

SINONIMIJA je odnos između dviju ili više riječi koje imaju različite izraze, a iste ili djelomično iste sadržaje.

SINONIMI

1.

ISTOZNAČNICE

potpuni sinonimi zamjenjivi u svim kontekstima
glazba/muzika
povijest/historija
sustav/sistem

BLISKOZNAČNICE

djelomični sinonimi zamjenjivi samo u nekim kontekstima
jedinica/komad
magarac/tovar
luk/kapula

2.

STANDARDNOJEZIČNI

jedan parnjak pripada standardiziranoj riječi standardnojezični sinonim
jedinica
poludjeti

NESTANDARDNOJEZIČNI

drugi pripada neknjiževnom jeziku nestandardnojezični sinonim
buger, komad
pošiziti

3.

SAMOSTALNI ILI OPĆEJEZIČNI

prepoznaju ih svi govornici jezika prepoznatljivi su i izvan konteksta
šoder-sitni kamen
tuga-žalost

KONTEKSTUALNI ILI INDIVIDUALNI

ne prepoznaju ih svi govornici jezika, prepoznatljivi su samo unutar konteksta
pjesnici-čuđenje-treptanje

Prozirnica broj 9.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Veliki broj prepoznatljivih leksema koje učenici koriste u svakodnevnom razgovornom jeziku, omogućili su učinkovito dolaženje do ispunjenja nastavnih zadaća:

- jezičnoobrazovne: prepoznavanje sinonima i sinonimskih parnjaka i nizova u govoru i pismu,
- jezičnokomunikacijske: pravilna uporaba sinonima u govoru i pismu,
- jezičnoodgojne: razvijanje svijesti o potrebi njegovanja vlastitoga jezičnoga izraza, poticanje težnje za uporabom standardnohrvatskih sinonimskih parnjaka,

- d) psihofunkcijske: razvijanje logičkoga i apstraktnoga mišljenja, posebno sposobnosti zapažanja, uspoređivanja, razlikovanja, poistovjećivanja i zaključivanja.

LITERATURA

Vladimir Anić: Rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb, 1994.

Marina Čubrić: Hrvatski jezik, Udžbenik za 4. razred četverogodišnjih strukovnih škola, Školska knjiga, Zagreb, 2001.

Hrvatski enciklopedijski riječnik, Novi Liber, Zagreb, 2002.

Marko Samardžija: Hrvatski jezik 4, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

Težak-Babić: Gramatika hrvatskoga jezika, Školska knjiga, Zagreb, 1992.

Stjepko Težak: Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika I. i II., Školska knjiga, Zagreb, 1996., 1998.

SUMMARY

This work is a review of a teaching unit on synonymy and synonyms as a part of lexicology, which is taught within the frames of the Croatian language grammar in four-year vocational schools.

Within many topics set down by the Croatian language curriculum, lexicology seems to be one of the most interesting ones for our students. This particular teaching unit, accompanied by everyday examples given by students but also those related to their future vocation, has become an invaluable experience for both the students and the teachers.

Primljeno 15. ožujka 2004.